

CỘNG ĐỒNG PHẬT GIÁO QUỐC TẾ VỚI PHONG TRÀO PHẬT GIÁO MIỀN NAM VIỆT NAM NĂM 1963

Tóm tắt: Phong trào Phật giáo ở miền Nam Việt Nam năm 1963 là một sự kiện đỉnh điểm trong phong trào đấu tranh đòi quyền tự do và bình đẳng tôn giáo của Phật giáo tại miền Nam Việt Nam. Sự kiện này dẫn tới sự kết thúc giai đoạn cầm quyền của Ngô Đình Diệm. Đây là một sự kiện gây tiếng vang lớn tại Việt Nam và trên thế giới, có ảnh hưởng quan trọng trong cuộc kháng chiến chống đế quốc Mỹ xâm lược của nhân dân Việt Nam, cũng như trong lịch sử tôn giáo và lịch sử chính trị tại Việt Nam. Trong bài viết này, tác giả tập hợp và phân tích các tài liệu ở nước ngoài về sự ủng hộ của các cộng đồng Phật giáo quốc tế đối với phong trào Phật giáo miền Nam Việt Nam năm 1963 trước và sau sự kiện Hòa thượng Thích Quảng Đức “vị pháp thiêu thân”.

Từ khóa: Phật giáo Việt Nam; Phật giáo quốc tế; Thích Quảng Đức; năm 1963.

Đặt vấn đề

Phong trào Phật giáo năm 1963 là một sự kiện nổi bật trong thời kỳ kháng chiến chống Mỹ (1954-1975) ở miền Nam Việt Nam, được xem như là một đòn tiến công chính trị sắc bén nhất, tác động trực tiếp đến sự sụp đổ của chế độ độc tài gia đình trị, giáo trị Ngô Đình Diệm, “bước đầu góp phần làm phá sản chính sách can thiệp của Mỹ ở Việt Nam, tạo đà cho phong trào cách mạng miền Nam đi đến thắng lợi trọn vẹn trong Đại thắng mùa Xuân 1975”¹. Tuy

* Trường Đại học Sư phạm, Đại học Huế.

Ngày nhận bài: 12/8/2019; Ngày biên tập: 19/8/2019; Duyệt đăng: 27/8/2019.

nhiên, mối quan hệ giữa các cộng đồng Phật giáo quốc tế với Phong trào Phật giáo năm 1963 ở miền Nam Việt Nam hầu như chưa có một công trình nào đề cập đến một cách toàn diện, hoặc nếu có cũng mang tính phiến diện. Bài viết này góp phần bổ sung vào sự chưa đầy đủ đó và góp thêm một cách nhìn khác về Phong trào Phật giáo miền Nam năm 1963.

Ngày 6/5/1963, chính quyền Ngô Đình Diệm ban hành Công điện số 9195 với nội dung cấm treo cờ Phật giáo thế giới vào dịp Đại lễ Phật đản năm 1963, lập tức phong trào Phật giáo miền Nam bùng nổ. Ngay trong đêm 6/5/1963, giới lãnh đạo Phật giáo đã mở một cuộc họp tại chùa Từ Đàm (Huế). Trong phiên họp này, các nhà lãnh đạo Phật giáo ý thức được rằng, sự hậu thuẫn của các cộng đồng Phật giáo quốc tế là một trong những yếu tố quan trọng để Phật giáo Việt Nam đạt được mục tiêu đề ra. Điều này được tỏ rõ khi một trong ba bức điện văn² mà các nhà lãnh đạo Phật giáo đánh đi đầu tiên có một điện văn gửi Hội Phật giáo Thế giới: “Cờ Phật giáo bị không cho treo tại các tự viện Phật giáo ngay trong Đại lễ Phật đản quốc tế. Yêu cầu can thiệp với Chính phủ Việt Nam Cộng hòa”³. Vậy sự hậu thuẫn của cộng đồng Phật giáo thế giới đối với phong trào Phật giáo miền Nam năm 1963 đã diễn ra như thế nào? Dưới đây, chúng tôi sẽ lần lượt khái quát. Có thể tóm lược sự hậu thuẫn của các cộng đồng Phật giáo thế giới với Phong trào Phật giáo miền Nam Việt Nam chia làm hai giai đoạn: trước và sau sự kiện Hòa thượng Thích Quảng Đức tự thiêu để phản đối chính sách của Ngô Đình Diệm đối với Phật giáo ở miền Nam Việt Nam năm 1963.

1. Phản ứng của cộng đồng Phật giáo thế giới trước vụ tự thiêu của Hòa thượng Thích Quảng Đức

Trước hết cần thấy rằng việc cấm treo cờ Phật giáo thế giới vào dịp Đại lễ Phật đản năm 1963 bằng Công điện 9195 của chính quyền Ngô Đình Diệm là duyên cớ của phong trào Phật giáo miền Nam năm 1963. Vì vậy, các cộng đồng Phật giáo thế giới chỉ xem đây “như một giọt nước cũng thừa sức làm chảy tràn một bát nước vốn đã quá đầy”. Để có cơ sở hậu thuẫn cho Phong trào Phật giáo

miền Nam, trước hết các cộng đồng Phật giáo thế giới đã đi tìm nguyên nhân sâu xa của nó, cụ thể là chính sách của chính quyền Ngô Đình Diệm đối với Phật giáo ở miền Nam Việt Nam trong suốt thời gian chế độ này xác lập quyền thống trị (1954-1963). Từ Rangoon (Myanmar), ông Chan Htoon - Hội trưởng Phật giáo thế giới ra lời hiệu triệu, vạch rõ chính sách áp bức Phật giáo của chính quyền Ngô Đình Diệm: “Ngay sau khi chế độ ông Diệm được thiết lập, dân chúng Cao Miên khoảng 600.000 người theo Phật giáo Nam tông sinh sống tại miền Nam Việt Nam đã kêu ca là họ đã bị chính quyền Nam Việt và Giáo hội Thiên Chúa giáo⁴ ngược đãi một cách có tổ chức. Từ 5 năm qua sự áp chế và ngược đãi trở nên phổ thông cho đến nay thì chính Phật tử Việt Nam cũng chịu chung số phận; mặt khác, Giáo hội Thiên Chúa giáo ảnh hưởng đến tận toàn bộ chính phủ từ Tổng thống đến viên xã trưởng (kể cả lực lượng vũ trang) có rất nhiều đặc quyền và ân sủng...”⁵.

Về vụ thảm sát đẫm máu tại Đài phát thanh Huế đêm 08/5/1963 do chính quyền Ngô Đình Diệm gây ra, khiến 8 Phật tử thiệt mạng, đã dấy lên một làn sóng công phẫn ở khắp các cộng đồng Phật giáo trên thế giới. Ở Sri Lanka, khi nghe tin vụ sát hại Phật tử ở Huế, một không khí sôi sục căm phẫn lan rộng trong mọi tầng lớp nhân dân, mọi tổ chức đảng phái chính trị, cả đến quốc hội và chính phủ. Ngày 15/5/1963, giới lãnh đạo Phật giáo Sri Lanka yêu cầu bà Bandaranaike - Thủ tướng Chính phủ, hành động để bảo vệ quyền lợi của những người theo Phật giáo. Một nghị sĩ Quốc hội đã yêu cầu bà Bandaranaike đặt vấn đề này trước Liên Hợp Quốc và đề nghị chính quyền đương nhiệm cắt đứt mọi quan hệ với Việt Nam Cộng hòa. Ngày 20/5/1963, một đoàn gồm 20 nhà sư trong Ủy ban Bảo vệ Hòa bình Thế giới của Sri Lanka do Đại đức Udakankêla Saranankara - người được giải Hòa bình Lenin, dẫn đầu cuộc biểu tình trước Đại sứ quán Mỹ ở Thủ đô Colombo để phản đối chính quyền Ngô Đình Diệm khủng bố dã man các Phật tử ở Huế. Họ đã mang theo các biểu ngữ: “Không được giết người theo Phật giáo”⁶. Cùng ngày, Bộ trưởng Bộ Quốc phòng kiêm Bộ trưởng Ngoại giao

Sri Lanka ra thông báo với nội dung: “Thủ tướng và Chính phủ rất quan tâm đến vụ Phật tử bị khủng bố tại Việt Nam Cộng hòa, đã hành động ngay để ghi nhận sự ủng hộ của các nước bạn có đại diện tại Việt Nam để cung cấp cho tài liệu đầy đủ về vụ này. Chính phủ đã quyết định ra lệnh cho đại diện tại Liên Hiệp Quốc, nhờ Ngài Tổng Thư ký Liên Hiệp Quốc dùng mọi biện pháp thích nghi để làm giảm mối lo âu trong giới Phật giáo thế giới. Đồng thời Chính phủ Tích Lan cũng yêu cầu Phật giáo các nước Á châu cũng hành động như trên qua các đại diện của họ tại Liên Hiệp Quốc”⁷. Và ngày 31/5/1963, ông Gunapala P. Malaxekera, Đại diện của Chính phủ Sri Lanka tại Liên Hợp Quốc, gặp Tổng Thư ký Liên Hợp Quốc để thảo luận về việc tín đồ Phật giáo ở miền Nam Việt Nam bị chính quyền Ngô Đình Diệm khủng bố⁸.

Ở Myanmar, ngày 16/5/1963, Hội Phật giáo Thawtuzana tại Rangoon ra tuyên bố yêu cầu tín đồ Phật giáo các nước trên thế giới lên án cuộc đàn áp Phật giáo của chính quyền Ngô Đình Diệm và cho “đó là một sự đe dọa đối với Phật tử trên thế giới, kể cả Miến Điện và Á châu”⁹. Tờ *Người Phụ nữ* (17/5/1963) viết: “Nghe tin vụ đàn áp ở Huế, ai mà không đau lòng và căm giận. Không chỉ người theo đạo Phật mà tất cả tín đồ tôn giáo khác trên thế giới đều đau lòng”¹⁰. Ngày 18/5/1963, ông Chan Htoon - Hội trưởng Hội Phật giáo thế giới, thông báo cho Quyền Tổng Lãnh sự Việt Nam Cộng hòa tại Myanmar: “Qua các bài tường thuật trên mặt báo, những Hội Phật giáo ở Miến Điện, nhất là Hội Tăng già toàn quốc là Hội có nhiều uy tín và thế lực nhất trong giới Phật giáo Miến Điện bày tỏ sự phẫn nộ đối với Chính phủ Việt Nam Cộng hòa, quyết định tổ chức nhiều buổi họp và thông qua nhiều quyết định để tố cáo Việt Nam Cộng hòa trước dư luận quốc tế”¹¹.

Ở Lào, ngày 28/5/1963, 77 tăng ni và Phật tử ở Sêpôn (Savannakhet) tổ chức mít tinh phản đối chính quyền Ngô Đình Diệm đàn áp tín đồ Phật giáo tại miền Nam Việt Nam. Ngày 06/6/1963, Hòa thượng Kong Si, người đứng đầu Phật giáo ở Sầm Nưa, tuyên bố: “Hành động của chính quyền Việt Nam Cộng hòa

đối với Phật tử là hoàn toàn trái với tinh thần nhân đạo và lòng bác ái của Phật giáo và trái với luật pháp quốc tế”¹².

Ở Ấn Độ, Hội Phật giáo Nalanda ở Patna tổ chức lễ cầu siêu cho các Phật tử bị thiệt mạng ở Huế với sự tham dự của nhiều nhà sư thuộc nhiều nước trên thế giới. Họ ra một bản tuyên bố phản đối chính quyền Ngô Đình Diệm chà đạp tự do tín ngưỡng và đàn áp, giết chết những người Phật giáo vô tội¹³.

Ở Nhật Bản, ông Makayama, đại diện Hội Phật giáo Thế giới, tường trình cụ thể sự khủng bố Phật giáo tại miền Nam Việt Nam trước Đại hội Hội Toàn quốc tín đồ Phật giáo ngày 03/6/1963, đồng thời yêu cầu Đại hội tìm cách can thiệp để chính quyền Ngô Đình Diệm chấm dứt tình trạng ấy¹⁴.

Ở Đài Loan, trên báo Công Luận (10/6/1963), tác giả Trần Tuệ Kiểm đã kích mạnh mẽ chính quyền Ngô Đình Diệm khủng bố tín đồ Phật giáo, đồng thời kêu gọi thế giới phải có hành động cụ thể để ủng hộ Phật giáo Việt Nam trước cơn sóng gió. Bài báo khẳng định: “Tâm lý bài xích vị kỷ và đặt người Thiên Chúa giáo lên trên hết, dùng mọi cách để hạn chế hoạt động của 15 triệu tín đồ Phật giáo Việt Nam. Hành vi trái với Hiến chương Liên Hiệp Quốc... Chúng ta không thể khoanh tay nhìn. Cần viện trợ cho các bạn Phật giáo Việt Nam”¹⁵; Phật giáo Đài Loan ra lời kêu gọi Phật giáo thế giới giúp đỡ Phật giáo Việt Nam đang gặp đại nạn. Lời kêu gọi viết:

“Hỡi giáo hữu Tăng tín đồ Phật giáo khắp thế giới!

“Chúng tôi rất đau lòng, trình bày cùng quý vị, tình cảnh Phật giáo Việt Nam gần đây gặp đại nạn: ‘Kỳ thị tôn giáo’; đồng thời chúng tôi cũng trông mong quý vị thiết tha lưu ý tinh thần: Đồng chu cộng tế (đồng thuyền chung cứu). Đây cũng là chính nghĩa đáng nên trợ giúp”¹⁶.

Ở Campuchia, tờ Meutophum (01/6/1963) tố cáo chính quyền Ngô Đình Diệm đàn áp Phật giáo là vi phạm luật pháp quốc tế và kêu gọi nhân dân tiên bộ trên thế giới đòi chính quyền Sài Gòn thỏa

mãn những nguyện vọng của Phật giáo. Cũng ngày này, tại lễ khánh thành chùa Onnalum, Thái tử Sihanouk tuyên bố: “Chúng ta hãy tưởng niệm và cầu siêu cho các Phật tử Việt Nam, nạn nhân của chính phủ Ngô Đình Diệm”. Thái tử Sihanouk khẳng định: “Tích Lan và các nước Phật giáo đã phản kháng sự tàn bạo trên và can thiệp với Liên Hiệp Quốc để bảo vệ tự do tín ngưỡng ở miền Nam Việt Nam. Chúng ta cũng sẽ phản đối theo họ”¹⁷.

Liên quan đến vụ thảm sát tại Đài Phát thanh Huế đêm 08/5/1963, khi chính quyền Ngô Đình Diệm tìm cách chạy tội bằng cách cho rằng, “những nạn nhân chết đều do chất nổ ‘plastic’ của Việt Cộng (loại chất nổ này, các lực lượng vũ trang Việt Nam không có - LTN), chứ không phải bị xe tăng, hay xe thiết giáp đâm”¹⁸, dư luận các quốc gia Phật giáo đã kịp thời vạch trần luận điệu gian trá của chính quyền Ngô Đình Diệm. Ở Thái Lan, tờ *Phim Thai* (16/5/1963) khẳng định: “Chính quyền đổ lỗi cho Cộng sản xúi dục dân chúng biểu tình và Cộng sản nhân cơ hội ấy đã ném tạc đạn và gây máu đổ. Nhưng những người mục kích đã cam đoan rằng, chính quân đội chính phủ bắn vào dân chúng bằng những súng lớn và súng máy đặt trên xe tăng; xét thi hài nạn nhân thì đúng những vết của súng lớn chứ không phải tạc đạn nào cả”¹⁹.

Ở Campuchia, dư luận cho rằng, vụ đàn áp Phật giáo đêm 08/5/1963 tại Huế “chúng tỏ tình trạng không được sáng sủa về mặt tôn giáo”, “lưu lại một kỷ niệm không đẹp”. Nhật báo *La Dépêche du Cambodge* ra ngày 16/5/1963 nhấn mạnh, chính quân đội Diệm đã bắn súng từ một xe thiết giáp²⁰. Về vấn đề này, ông Phạm Trọng Nhân - Đại diện Việt Nam Cộng hòa²¹ tại Campuchia, đã phát biểu: “Nghề đại sứ là nghề bùng bít những lỗi lầm của chính phủ. Thoạt nghe có vẻ khô khan, nhưng ý niệm đó cũng có một phần nào thực. Không ai có thể hình dung nổi bối rối, thẹn thùng,... của các nhân viên ngoại giao Việt Nam từng sự tại quốc nội hay quốc ngoại, kể từ ngày tám bi kịch Phật giáo bùng nổ bất ngờ và được loan tin bằng những dòng chữ lớn trên báo chí quốc gia và quốc tế.

“Hàng tuần, các đại sứ Việt Nam nhận được rất nhiều tài liệu để dẫn chứng và ‘giải độc’: Phật giáo không hề bị đàn áp và có nhiều Phật tử Việt Cộng đã trà trộn trong hàng ngũ Phật giáo đồ để gây chia rẽ²². Nhưng làm sao thuyết phục được người ngoài khi chính các nhân viên có nhiệm vụ thuyết phục cũng không tin như thế²³”.

2. Phản ứng của cộng đồng Phật giáo thế giới sau vụ tự thiêu của Hòa thượng Thích Quảng Đức (11/6/1963)

Từ sau ngày Hòa thượng Thích Quảng Đức tự thiêu, các cộng đồng Phật giáo trên thế giới càng lên án gay gắt chính quyền Ngô Đình Diệm, đồng thời có nhiều hoạt động nhằm ủng hộ phong trào Phật giáo miền Nam. Tại Campuchia, ngày 13/6/1963, ông Trần Văn Được, Hội trưởng Hội Việt kiều Phật giáo tại Campuchia đã gửi thư cho Quốc trưởng Campuchia, “lên án sự đàn áp đẫm máu và ngược đãi tàn tệ các Phật tử của Chính phủ Việt Nam” và thỉnh cầu Quốc trưởng yêu cầu Liên Hợp Quốc can thiệp. Cùng ngày 13/6/1963, Tổng trưởng Bộ Ngoại giao nước này đã trao thư cho Đại diện Việt Nam Cộng hòa tại Phnom Penh để chuyển về Bộ Ngoại giao Việt Nam Cộng hòa. Trong thư, Bộ Ngoại giao Campuchia tỏ lòng công phẫn của Chính phủ và nhân dân sở tại trước các vụ ngược đãi tôn giáo ở miền Nam, kêu gọi sự hiểu biết của chính phủ Ngô Đình Diệm để vấn đề kỳ thị Phật giáo sớm được giải quyết. Ngày 16/6/1963, hơn 5.000 Việt kiều, trong đó có 200 nhà sư, biểu tình trước Tòa Đại diện của Việt Nam Cộng hòa tại Phnôm Pênh.

Ở Sri Lanka, ngày 16/6/1963, Bộ Ngoại giao Sri Lanka trong một bản thông cáo, loan báo bà Bandaranaike, Thủ tướng Sri Lanka, rất xúc động trước sự ngược đãi tôn giáo tại Việt Nam, và bà kêu gọi các cộng đồng Phật giáo tại châu Á hãy ủng hộ Sri Lanka trong việc yêu cầu Tổng Thư ký Liên Hiệp Quốc can thiệp về vấn đề đàn áp Phật giáo tại Việt Nam.

Ở Nhật Bản, các báo đã trang trọng đăng tin và ảnh cuộc tự thiêu của Hòa thượng Thích Quảng Đức, ví dụ: tờ “Asahi Evening News” ngày 12/6 đã đăng 3 cái ảnh lớn chiếm gần một phần tư trang nhất và các báo khác cũng đều đăng tỉ mỉ rõ ràng về vụ này²⁴. Ngày

19/6/1963, Ủy ban Tôn giáo Bảo vệ hòa bình và Hội Phật giáo Nhật Bản đã tổ chức cuộc mít tinh phản đối chính quyền Ngô Đình Diệm đàn áp tín đồ theo Phật giáo ở miền Nam Việt Nam. Cuộc mít tinh đã mặc niệm Hòa thượng Thích Quảng Đức và những người bị chính quyền họ Ngô giết hại ở Huế, Sài Gòn và ra tuyên bố kịch liệt lên án chính quyền Ngô Đình Diệm. Ngày 20/6/1963, các tín đồ Phật giáo ở Nhật Bản do Hòa thượng Mibu Sôgiun dẫn đầu đến sứ quán “Việt Nam Cộng hòa” tại Tokyo trao bản tuyên bố nói trên cho chính quyền Ngô Đình Diệm. Thực tế, “vấn đề tranh chấp giữa Phật giáo và Chính phủ đã gây một luồng dư luận sôi nổi ở Nhật Bản”²⁵. Chính Đại sứ Việt Nam Cộng hòa tại Nhật Bản phải thừa nhận: “Dư luận Phật giáo Nhật Bản trở nên sôi nổi đối với vấn đề Phật giáo ở Việt Nam. Một số đoàn thể hoặc tư nhân có uy tín đã tiếp xúc thẳng với Thiểm tòa để thăm dò tin tức và chất vấn về những biến cố đáng tiếc mới xảy ra; một số khác viết thư hoặc gửi điện tín đến Thiểm tòa để phản kháng những hành động mà họ cho rằng có tính cách đàn áp Phật giáo ở Việt Nam”²⁶.

Ở Ấn Độ, ngày 23/6/1963, bà Rêm Soari Neerru, Chủ tịch Ủy ban Đoàn kết Á - Phi của Ấn Độ, tuyên bố: “Ủy ban Đoàn kết Á - Phi của Ấn Độ nguyện đoàn kết chặt chẽ với nhân dân miền Nam Việt Nam đang đứng trước một sự đe dọa và đàn áp chưa từng có. Tim của chúng tôi đập cùng nhịp đập với tim của những người theo đạo Phật đang đấu tranh anh dũng để thực hiện các yêu sách chính đáng và lên án thái độ hống hách của chính quyền Ngô Đình Diệm không để ý đến các yêu sách chính đáng và không chú ý đến dư luận thế giới”²⁷; trong khi đó, Thủ tướng Nehru, trong một thông điệp trả lời bức thư riêng của bà Bandaranaike - Thủ tướng Sri Lanka, đã viết: “Tôi cùng chia sẻ nỗi quan tâm của bà về những biến cố mới đây tại Nam Việt Nam”²⁸.

Từ sau ngày chính quyền Ngô Đình Diệm thực hiện *Kế hoạch nước lũ* (đêm 20 rạng 21/8/1963), tấn công đồng loạt các ngôi chùa đầu tranh trên toàn miền Nam, phản ứng của các quốc gia Phật giáo càng dữ dội. Ngày 22/8/1963, Thủ tướng Thái Lan, Thống chế Sarit

Thanarat, đề nghị triệu tập Hội nghị sơ bộ tại Bangkok, gồm tất cả các cộng đồng Phật giáo trên thế giới, trước khi đưa vấn đề ra Liên Hợp Quốc. Thủ tướng Thái Lan còn tiếp xúc với Đại sứ Việt Nam Cộng hòa tại Thái Lan, bày tỏ sự lo âu trước chính sách kỳ thị Phật giáo của chính quyền Ngô Đình Diệm. Và tối ngày 22/8/1963, dưới sự chủ tọa của Bộ trưởng Công nghiệp P. Rajanaburanond, các chức sắc Phật giáo họp tại Bangkok ra quyết nghị ủng hộ Phật giáo miền Nam Việt Nam cả về phương diện tinh thần và vật chất,... Đặc biệt, ngày 26/8/1963, Đại tá Pin Mutukan, Phó Giám đốc Nha Tôn giáo của Bộ Quốc gia Giáo dục, qua Đài Vô tuyến Truyền thanh Bangkok, đã lên án gay gắt chính quyền Ngô Đình Diệm: “Vi đã đàn áp tàn bạo Phật tử Việt Nam, Tổng thống Ngô Đình Diệm sẽ hứng chịu hết những tai họa dưới đủ mọi hình thức hiểu theo giáo lý nhà Phật, kể cả diệt vong và địa ngục,... Mặc dù tình giao hảo giữa Thái Lan và Việt Nam khăng khít, giới Phật tử Thái Lan vẫn thấy có trách nhiệm phải lên tiếng ...”²⁹. Và “hôm 31/8/1963, một Đại hội đồng Phật giáo đã được triệu tập tại Bangkok để thảo luận về vụ Phật giáo tại Việt Nam,...”. Đại hội “đã diễn ra trong bầu không khí cực kỳ sôi nổi. Ngót hơn 5 tiếng đồng hồ, hơn 20 diễn giả luân phiên nhau lên diễn đàn bày tỏ quan điểm về vụ Phật giáo ở Việt Nam,...”³⁰.

Ở Sri Lanka, ngày 22/8/1963, bà Thủ tướng Bandaranaike trao đổi ý kiến với đại diện các nước Ấn Độ, Myanmar, Thái Lan, Nhật Bản,... Bà đề nghị triệu tập một phiên họp bất thường của Hội đồng Liên Hợp Quốc để xét “Vụ Phật giáo” ở miền Nam Việt Nam. Ngoài ra, bà Thủ tướng cũng đề nghị triệu tập Hội nghị các quốc gia châu Á và Hội nghị Phật giáo thế giới nhằm có kế hoạch ủng hộ Phật giáo miền Nam Việt Nam.

Ở Myanmar, báo Guandiantai ra ngày 23/8/1963 cực lực lên án chính sách tàn bạo của chính quyền Ngô Đình Diệm, rằng: “vụ tấn công vừa qua chứng tỏ tinh thần của nhà cầm quyền Việt Nam đã lâm vào tình trạng thối loạn. Chính phủ Việt Nam còn hy vọng gì khi ngự trị trên những thân xác Phật tử đã bỏ mình vì tôn giáo và

trên những ngôi chùa ngày nay chỉ còn là những đồng gạch vụn, trong khi đa số những người sống sót thì bị tập trung trong các trại giam? Chính phủ Mỹ sẽ làm tường rằng tiếp tục ủng hộ chính phủ hiện thời tại Việt Nam thì nước Mỹ có thể giữ nguyên vẹn tình bạn của các quốc gia Phật giáo Đông Nam Á”³¹.

Ở Nhật Bản, ngày 23/8/1963, Thứ trưởng Ngoại giao Nhật Bản trực tiếp gặp Đại sứ Việt Nam Cộng hòa tại Nhật Bản, thông báo: “Biến cố ngày 21/8/1963 đã khiến dư luận quốc tế và nhất là dư luận Nhật Bản xôn xao sôi nổi,... Vì vậy, Chính phủ Nhật Bản thấy cần phải chính thức yêu cầu Chính phủ Việt Nam sớm tìm những biện pháp ôn hòa để giải quyết vấn đề Phật giáo một cách thỏa đáng”³².

Ở Campuchia, ngày 23/8/1963, Chính phủ Hoàng gia ra thông báo, cực lực lên án chính quyền Ngô Đình Diệm: “Chính phủ Hoàng gia Cam Bốt kinh hãi khi nhận được tin chính phủ Sài Gòn đã đàn áp dã man Phật tử, tấn công chùa chiền, phá hủy tượng Phật,... ngược sát và câu lưu tăng ni, Phật tử. Các hành động này thật khinh thường và thách thức thể giới văn minh,... Những vụ lưu huyết như vậy khiến chúng tôi lo ngại một cuộc chiến tranh tôn giáo sẽ xảy ra tại Đông Nam Á,... Chính phủ Hoàng gia Cam Bốt hoàn toàn ủng hộ các tăng ni, Phật tử Việt Nam”³³.

Ở Ấn Độ, ngày 25/8/1963, Tổng Thư ký Đảng Quốc gia Ấn Độ tuyên bố: “Những tin tức loan đi từ Sài Gòn đã làm chấn động dư luận tại Ấn Độ, quê hương của Phật giáo. Những sự tàn bạo mà các đạo hữu Việt Nam là nạn nhân càng làm chúng tôi phần nộ khi nhớ rằng Phật giáo chủ trương bất bạo động”³⁴.

Ngày 26/8/1963, theo yêu cầu của Quốc trưởng Sihanouk, Quốc hội Campuchia được triệu tập. Quốc hội biểu quyết đoạn giao với Việt Nam Cộng hòa kể từ ngày 27/8/1963. Trong Điệp văn gửi Chính phủ Việt Nam Cộng hòa ngày 27/8/1963, Quốc trưởng Sihanouk lên án chính quyền Ngô Đình Diệm với những lời lẽ hết sức gay gắt: “Toàn thể dân tộc Cam Bốt cũng như các dân tộc khác trên thế giới công phần và ghê tởm trước những hành động dã man đàn áp Phật giáo Việt Nam.

“Nước Cam Bốt Phật giáo chủ trương khoan hồng triệt để về tín ngưỡng, vì vậy lên án óc bè phái và cuồng tín vốn là những quan niệm đe dọa đời sống chung hòa hợp giữa các tôn giáo tại Á đông và nền hòa bình nội bộ tại các nước đó.

“Xét thái độ của Chính phủ Việt Nam đối với dân tộc, dòng dõi và tín ngưỡng của quốc gia Cam Bốt, Chính phủ Hoàng gia hoàn toàn đồng ý với Quốc hội bắt nguồn từ toàn thể dân tộc, đã quyết định ngưng mọi liên lạc chính trị với Chính phủ Việt Nam hiện thời...”³⁵.

Trước sự phản kháng mạnh mẽ của cộng đồng các quốc gia Phật giáo đối với chính quyền Ngô Đình Diệm, tất yếu Liên Hợp Quốc phải tỏ thái độ. Ngày 28/6/1963, lần đầu tiên bình luận về “Vụ Phật giáo”, ông U Thant, Tổng Thư ký Liên Hợp Quốc, yêu cầu chính quyền Ngô Đình Diệm “giải quyết vấn đề trong tinh thần hòa bình, công lý và hiểu biết”³⁶ và cho biết ông đã nhận được nhiều bài bình luận của nhiều tổ chức trên khắp toàn cầu, bày tỏ sự bất bình đối với chính quyền Ngô Đình Diệm qua “Vụ Phật giáo” ở miền Nam Việt Nam.

Tới ngày 07/10/1963, tại Đại Hội đồng Liên Hợp Quốc, đại biểu Sri Lanka tố cáo mạnh mẽ chính quyền Ngô Đình Diệm đàn áp Phật giáo miền Nam. Trong bài thuyết trình, đại biểu Sri Lanka cho rằng: “Đã từ lâu Phật giáo thế giới quan tâm đến tình trạng bị bạc đãi của Phật giáo Việt Nam và đã thường xuyên theo dõi vấn đề này,... Sri Lanka đã cùng với các nước Á, Phi chuẩn bị kỹ càng trước lúc đưa vụ này ra Liên Hiệp Quốc, đặc biệt là đã nghe lời biện hộ của chính quyền Ngô Đình Diệm”. Sri Lanka “nêu trách nhiệm của Mỹ và cho rằng nếu Mỹ không bảo được ông Diệm thì phải cắt viện trợ cho chính thể Diệm và rút về”³⁷. Và Đại Hội đồng Liên Hợp Quốc đồng ý cử một phái đoàn sang miền Nam Việt Nam để điều tra “Vụ Phật giáo”. Ngày 24/10/1963, Phái đoàn điều tra của Liên Hiệp Quốc đến Sài Gòn. Phải chăng vì thế mà Mỹ phải gấp rút thủ tiêu bị cáo, tức chính quyền Ngô Đình Diệm, mà phải thủ tiêu trước lúc Liên Hiệp Quốc tái nhóm họp để nghe tờ trình

của Phái đoàn điều tra, khiến cuộc đảo chính lật đổ chính quyền Ngô Đình Diệm (01/11/1963) diễn ra. Nền Đệ nhất Cộng hòa do Mỹ dày công xây dựng cáo chung.

3. Một số nhận xét

Từ sự trình bày trên đây, có thể rút ra một số nhận xét cơ bản về thái độ, quan điểm của các cộng đồng Phật giáo trên thế giới đối với Phong trào Phật giáo miền Nam Việt Nam năm 1963:

Một, trong cuộc đấu tranh một mất một còn của Phật giáo miền Nam Việt Nam năm 1963 vì mục tiêu bình đẳng tôn giáo và tự do tín ngưỡng, các cộng đồng Phật giáo trên thế giới đã có tiếng nói và hành động thống nhất. Đó là sự tố cáo mạnh mẽ “chính sách trung cổ” của chính quyền Ngô Đình Diệm đối với Phật giáo. Cùng với sự tố cáo này, các cộng đồng Phật giáo bằng nhiều hình thức và biện pháp khác nhau đã thể hiện sự ủng hộ triệt để cuộc đấu tranh của Phật giáo miền Nam Việt Nam. Tất cả góp phần quan trọng nêu cao chính nghĩa của Phật giáo Việt Nam trong cuộc đấu tranh chống chế độ bạo trị Ngô Đình Diệm.

Hai, sự hậu thuẫn của các cộng đồng Phật giáo đối với Phong trào Phật giáo miền Nam Việt Nam năm 1963 góp phần hết sức quan trọng trong việc cô lập chính quyền Ngô Đình Diệm trước cộng đồng quốc tế. Báo chí của các quốc gia có cộng đồng Phật giáo vạch trần sự gian xảo của chính quyền Ngô Đình Diệm trong việc gán cho những người Cộng sản gây ra vụ thảm sát tại Đài Phát thanh Huế (đêm 08/5/1963) và khẳng định thủ phạm chính là chính quyền Ngô Đình Diệm. Khách quan nhận xét, việc làm này góp phần giúp nhân dân miền Nam nhận thức rõ về bản chất phản dân tộc của chính quyền Ngô Đình Diệm, thấy được tính chính nghĩa của sự nghiệp giải phóng miền Nam. Việc Chính phủ Hoàng gia Campuchia đoạn giao với Việt Nam Cộng hòa ngày 27/8/1963 sau khi chính quyền Ngô Đình Diệm “vét chùa” vào đêm 20 rạng ngày 21/8/1963, những hoạt động không mệt mỏi của các cộng đồng Phật giáo, từ người dân bình thường, các cơ quan báo chí, các đoàn

thể tôn giáo,... đến nghị sĩ quốc hội, các bộ trưởng, các nguyên thủ quốc gia, nhất là Sri Lanka, v.v... đã tác động mạnh mẽ đến Liên Hiệp Quốc, để rồi tổ chức lớn nhất thế giới này phải cử một phái đoàn đến miền Nam Việt Nam điều tra về “Vụ Phật giáo”. Đây được xem như là yếu tố rút ngắn con đường dẫn đến thủ tiêu chính quyền Ngô Đình Diệm (01/11/1963).

Ba, sự hậu thuẫn của các cộng đồng Phật giáo đối với Phong trào Phật giáo miền Nam Việt Nam năm 1963 giải thích tại sao trong “Lời tuyên bố về tình hình miền Nam Việt Nam hiện nay” ngày 28/8/1963, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã bày tỏ sự cảm ơn nhân dân thế giới đã ủng hộ cuộc đấu tranh chống chế độ Ngô Đình Diệm của tăng ni, Phật tử miền Nam, trong đó nhân dân và chính phủ các nước ủng hộ phong trào Phật giáo miền Nam Việt Nam năm 1963 được đặt ở vị trí trang trọng: “Thay mặt nhân dân Việt Nam, tôi chân thành cảm ơn nhân dân và chính phủ các nước Phật giáo, các nước xã hội chủ nghĩa anh em, cảm ơn nhân dân yêu chuộng hòa bình và chính nghĩa trên thế giới, cảm ơn nhân dân và nhân sĩ tiến bộ nước Mỹ đã nghiêm khắc lên án Mỹ - Diệm và nhiệt liệt ủng hộ nhân dân miền Nam”³⁸. /.

CHÚ THÍCH:

- 1 Lê Cung (2007), “Bàn về Phong trào Phật giáo miền Nam năm 1963” trong giáo trình *Lịch sử Việt Nam hiện đại ở bậc đại học và cao đẳng, Nghiên cứu Lịch sử*, số 1 (369): 70.
- 2 Hai điện văn khác, một gửi Tổng thống Ngô Đình Diệm, một gửi các cộng đồng Phật giáo Việt Nam.
- 3 *Hải Triều âm* (Tuần báo), số 2, ngày 30/4/1964: 4.
- 4 Vì đây là đoạn trích dẫn nên chúng tôi giữ nguyên văn cụm từ “Thiên Chúa giáo” - BTV.
- 5 Tuệ Giác (1964), *Việt Nam Phật giáo tranh đấu sử*, Nxb. Hoa Nghiêm, Sài Gòn: 161.
- 6 T.H., *Mỹ - Diệm đang cố bịt ngòi thuốc nổ*, Báo Quân đội Nhân dân, ngày 23/5/1963: 4.
- 7 Phiếu trình Ông Bộ trưởng Bộ Ngoại giao số 081/PDVN/CT/TD/9.M ngày 15/6/1963 của Phái đoàn giáo dịch với Ủy hội quốc tế, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, TP. Hồ Chí Minh, Ký hiệu tài liệu SC.04-HS. 8469.
- 8 Báo Nhân dân, ngày 2/6/1963: 4.

- 9 Phiếu trình Ông Bộ trưởng Bộ Ngoại giao số 081/PDVN/CT/TD/9.M ngày 15/6/1963 của Phái đoàn giáo dịch với Ủy hội quốc tế, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, TP. Hồ Chí Minh, Ký hiệu tài liệu SC.04-HS. 8469.
- 10 Báo *Quân đội Nhân dân*, ngày 23/5/1963: 4.
- 11 Công văn số 44/NQ/63/01 của Quyền Tổng Lãnh sự quán Việt Nam Cộng hòa tại Myanmar gửi Bộ trưởng Bộ Ngoại giao Sài Gòn ngày 21-5-1963, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, TP. Hồ Chí Minh, Ký hiệu tài liệu SC.04-HS. 8469.
- 12 *Hải Triều âm* (Tuần báo), số 2, ngày 30/4/1964: 4.
- 13 *Hải Triều âm* (Tuần báo), số 2, ngày 30/4/1964: 4.
- 14 Tin thể giới liên quan đến cuộc vận động của Phật giáo Việt Nam, ngày 17/6/1963, Tài liệu lưu tại chùa Từ Đàm (Huế).
- 15 Tuệ Giác (1964), *Việt Nam Phật giáo tranh đấu sử*, Nxb. Hoa Nghiêm, Sài Gòn: 187.
- 16 Quốc Oai (1963), *Phật giáo tranh đấu*, Nxb. Tân Sanh, Sài Gòn: 85.
- 17 Phiếu trình Ông Bộ trưởng Bộ Ngoại giao số 081/PDVN/CT/TD/9.M ngày 15/6/1963 của Phái đoàn giáo dịch với Ủy hội quốc tế, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, TP. Hồ Chí Minh, Ký hiệu tài liệu SC.04-HS. 8469.
- 18 Văn thư số 16/UBLB của Ủy ban Liên bộ chính quyền Ngô Đình Diệm gửi Ủy ban Liên phái bảo vệ Phật giáo ngày 11/7/1963, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, Ký hiệu tài liệu SC.04-HS.8353.
- 19 Tuệ Giác (1964), *Việt Nam Phật giáo tranh đấu sử*, Nxb. Hoa Nghiêm, Sài Gòn: 185-186.
- 20 Công văn số 466/CT/5/M của Đại diện Chính phủ Cộng hòa Việt Nam tại Phnom Penh gửi Bộ trưởng Bộ Ngoại giao ngày 17/5/1963.
- 21 Giữa Campuchia và Việt Nam Cộng hòa không có trao đổi liên hệ ngoại giao dưới thời Ngô Đình Diệm. Vì vậy, mỗi nước chỉ đặt tại nước kia một Đại diện Chính phủ, nhưng không được hưởng quy chế ngoại giao.
- 22 Các tài liệu này do Tổng nha Thông tin soạn theo chỉ thị của Cố vấn Chính trị Ngô Đình Nhu.
- 23 Phan Trọng Nhân, “Cuốn sổ tay của một nhân viên ngoại giao nhân vụ tấn công chùa Xá Lợi”, *Bách khoa*, số ra ngày 15/01/1964: 31.
- 24 Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, Ký hiệu tài liệu SC.04-HS. 8467.
- 25 Công văn mật số 27-VP/DK ngày 21/6/1963 của Đại sứ Việt Nam Cộng hòa tại Nhật Bản gửi Bộ trưởng Phủ Tổng thống, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, Ký hiệu tài liệu SC.04-HS. 8467.
- 26 Công văn số 43/DK/VP/M ngày 21/8/1963 của Tòa Đại sứ “Việt Nam Cộng hòa” tại Tokyo gửi Bộ trưởng Ngoại giao chính quyền Ngô Đình Diệm, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II. Ký hiệu tài liệu SC.04-HS. 8467.
- 27 Báo *Nhân Dân*, ngày 27/6/1963: 4
- 28 Tin thể giới liên quan đến cuộc vận động của Phật giáo Việt Nam, ngày 17/6/1963, Tài liệu lưu tại chùa Từ Đàm.

- 29 Vũ Văn Mẫu (2003), *Sáu tháng Pháp nạn*, Giao Điểm, CA, USA: 461.
- 30 Công văn số 43/DK/VP/M ngày 21/8/1963 của Tòa Đại sứ “Việt Nam Cộng hòa” tại Tokyo gửi Bộ trưởng Ngoại giao chính quyền Ngô Đình Diệm, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, Ký hiệu tài liệu SC.04-HS. 8467.
- 31 Phan Trọng Nhân, “Cuốn sổ tay của một nhân viên ngoại giao nhân vụ tấn công chùa Xá Lợi”, *Bách khoa*, số ra ngày 15/01/1964: 31.
- 32 Công văn số 47 DK/M của Đại sứ Việt Nam Cộng hòa tại Nhật Bản gửi Bộ trưởng Bộ Ngoại giao Sài Gòn ngày 29/8/1963, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, Tp. Hồ Chí Minh (Bản sao).
- 33 Vũ Văn Mẫu (2003), *Sáu tháng Pháp nạn*, Giao Điểm, CA, USA: 458.
- 34 Vũ Văn Mẫu (2003), *Sáu tháng Pháp nạn*, Giao Điểm, CA, USA: 453.
- 35 Phan Trọng Nhân, “Cuốn sổ tay của một nhân viên ngoại giao nhân vụ tấn công chùa Xá Lợi”, *Bách khoa*, số ra ngày 15/01/1964: 31.
- 36 Tin thể giới về cuộc đấu tranh của Phật giáo Việt Nam, ngày 12/7/1963, Tài liệu lưu tại chùa Từ Đàm (Huế).
- 37 Tâm Phong, *Nhớ lại cuộc vận động của Phật giáo*, Tuần báo Thiện Mỹ, số 1, ngày 27/10/1964: 12.
- 38 *Lời Tuyên bố của Chủ tịch Hồ Chí Minh*, Báo Quân đội Nhân Dân, ngày 29/8/1963: 1.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. *Báo Nhân dân*, ngày 02/6/1963.
2. *Báo Nhân Dân*, ngày 27/6/1963.
3. *Báo Quân đội Nhân dân*, ngày 23/5/1963.
4. *Báo Quân đội Nhân Dân*, ngày 29/8/1963.
5. Công văn số 466/CT/5/M của Đại diện Chính phủ Cộng hòa Việt Nam tại Phnom Penh gửi Bộ trưởng Bộ Ngoại giao ngày 17/5/1963.
6. Công văn số 44/NQ/63/01 của Quyền Tổng Lãnh sự quán Việt Nam Cộng hòa tại Myanmar gửi Bộ trưởng Bộ Ngoại giao Sài Gòn ngày 21/5/1963, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, Tp. Hồ Chí Minh, Ký hiệu tài liệu SC.04-HS. 8469.
7. Công văn mật số 27-VP/DK ngày 21/6/1963 của Đại sứ Việt Nam Cộng hòa tại Nhật Bản gửi Bộ trưởng Phủ Tổng thống, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, Ký hiệu tài liệu SC.04-HS. 8467.
8. Công văn số 43/DK/VP/M ngày 21/8/1963 của Tòa Đại sứ “Việt Nam Cộng hòa” tại Tokyo gửi Bộ trưởng Ngoại giao chính quyền Ngô Đình Diệm, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II. Ký hiệu tài liệu SC.04-HS. 8467.
9. Lê Cung (2007), Bàn về “Phong trào Phật giáo miền Nam năm 1963”, trong giáo trình *Lịch sử Việt Nam hiện đại ở bậc đại học và cao đẳng, Nghiên cứu Lịch sử*, số 1 (369).
10. Tuệ Giác (1964), *Việt Nam Phật giáo tranh đấu sử*, Nxb. Hoa Nghiêm, Sài Gòn

11. *Hải Triều âm* (Tuần báo), số 2, ngày 30/4/1964.
12. Vũ Văn Mẫu (2003), *Sáu tháng Pháp nạn*, Giao Điểm, CA, USA.
13. Quốc Oai (1963), *Phật giáo tranh đấu*, Nxb. Tân Sanh, Sài Gòn.
14. Phiếu trình Ông Bộ trưởng Bộ Ngoại giao số 081/PDVN/CT/TD/9.M ngày 15/6/1963 của Phái đoàn giao dịch với Ủy hội quốc tế, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, TP. Hồ Chí Minh, Ký hiệu tài liệu SC.04-HS. 8469.
15. Tâm Phong, *Nhớ lại cuộc vận động của Phật giáo*, Tuần báo Thiện Mỹ, Số 1, ngày 27/10/1964.
16. Tin thể giới liên quan đến cuộc vận động của Phật giáo Việt Nam, ngày 17/6/1963, Tài liệu lưu tại chùa Từ Đàm (Huế).
17. Văn thư số 16/UBLB của Ủy ban Liên bộ chính quyền Ngô Đình Diệm gửi Ủy ban Liên phái bảo vệ Phật giáo ngày 11/7/1963, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, Ký hiệu tài liệu SC.04-HS.8353.

Abstract

INTERNATIONAL BUDDHIST COMMUNITIES TOWARD THE BUDDHIST MOVEMENT IN SOUTHERN VIETNAM IN 1963

Le Thanh Nam

Hue University of Education

The Buddhist movement in the South Vietnam in 1963 was a climax of the struggle for freedom of religion and religious equality in the South Vietnam. This event led to the end of the reign of Ngô Đình Diệm. It was a significant event in Vietnam and all over the world and had an important influence on the resistance against the United State of America's invasion, as well as, on the religious and political history in Vietnam. In this article, the author analyzes documents about the support of international Buddhist communities for the Southern Vietnamese Buddhist movement in 1963.

Keywords: Vietnam Buddhism; International Buddhism; Thích Quảng Đức; 1963.